

20/9/1984 ΧΑΡΑΥΓΗ

Ο Μαρξ, ο Λένιν, ο Στάλιν και... ο ηλίθιος

Στην Ελλάδα αρκεί να πεις «ο Μίκης» ή «ο ψηλός». Τον ξέρουν και οι πέτρες. Και μόνο στην Ελλάδα; Κι' αν είναι αλήθεια πως ένας που καθιερώθηκε για τρεις γενιές με το μικρό του όνομα έχει πια ξεπεράσει το φράγμα του χρόνου, ο Μίκης Θεοδωράκης σίγουρα το 'χει ξεπεράσει.

Υστερα από την πρώτη εκείνη γνωριμία μας με τον Μίκη στην Πορεία Ειρήνης στο Κούριο το 1964, συναντηθήκαμε δεκάδες φορές. Πριν, κατά και μετά τη δικτατορία. Στην Κύπρο, στην Ελλάδα και αλλού. Κάθε φορά ο ίδιος μαγνήτης, είτε βρισκόσαι στην πλατεία κι' εκείνος διευθύνει την ορχήστρα με τα χέρια ατέλειωτα να τους αγκαλιάσουν όλους, μου-

Η Μυρτώ μας περίμενε στο κεφαλόσκαλο και μας ζήτησε συγγνώμη για την ακαταστασία του σπιτιού.

— Εδώ και δέκα χρόνια ούτε παι ξέρουμε πού κατοικούμε. Λέει. Ελπίζω πως τώρα θ' αρχίσουμε εδώ, να ξέρω κι' εγώ τι μου γίνεται.

Περήφανο, πέτρινο το σπίτι, θυμίζει αρχοντικά των αρχών του αιώνα, μ' όλο που είναι σύγχρονο, με τα μπαλκόνια του και τα μελιτζανιά του παράθυρα και προπαντός με το ατέλειωτο περιβόλι, που φτάνει ως τη θάλασσα. Το μεγάλο καθιστικό, με τις πολυθρόνες μπροστά στο τζάκι και με το μακρουλό ξύλινο τραπέζι της τραπεζαρίας, έχει ύφος επιβλητικό. Την αυστηρότητα του χώρου εξι-

Μίκης ότι λέει το νιώθει, ότι νιώθει τον πόνάει βαθιά, αλλά και τον τρέφει. Δεν είναι τυχαίο που δόθηκε τόσο φανατικά στη μουσική, όπως και στον αγώνα στην πολιτική.

— Μου λένε πως πρέπει ν' αφήσω την πολιτική και ν' ασχολούμαι μονάχα με τη μουσική, λέει. Πιο παράλογο πράγμα δεν μπορεί να γίνει, είναι ποτέ δυνατό να κλειστώ σ' ένα δωμάτιο και να γράφω νότες; Η πολιτική είναι μέρος της ζωής μου, της ζωής όλων μας, ποιος μπορεί ν' απομονωθεί από τη ζωή; Λένε πως είναι θέμα χρόνου. Εγώ δημιουργήσα το μεγαλύτερο και καλύτερο μουσικό έργο μου στις στιγμές που ήμουν ως το λαιμό βουτηγμένος στον πολιτικό και τον κοινωνικό αγώνα. Η τέχνη είναι σαν παιδί, ζωντανή, με σάρκα και αίμα. Χρειάζεται τροφή, οξυγόνο. Αν δεν της τα δώσεις, θα μπαλασμωνθεί, θα μπει στη βιτρίνα. Ο χρόνος βρίσκεται όταν υπάρχει η έμπνευση, που απρόχως σαν τρελή να βγει...

Η συζήτηση με τον Φλωράκη είχε ανάψει, θυμάμαι, για καλά. Ο Μίκης είχε σηκωθεί, ηγαινοερχόταν στο δωμάτιο θεόρατος, λές κι' ήθελε να τις ρίξει τις λέξεις του σαν πέτρες, να τα κάνει όλα γυαλιά καρφιά. Ο «Καπετάν Γιώτης», ήρεμος, με τη λίγο βλάχικη προφορά του, με το χαμογελάκι το σεμνό, που δεν προσποιείται τον πολύξερο, με την πείρα του βασανισμένου κομμουνιστή, που ξαφνικά κι' αναπάντεχα αναπνέει και πάλι Ελλάδα, μια Ελλάδα που πρέπει πάλι ν' ανιχνεύσει, ν' ανακαλύψει, άκουγε τον Μίκη προσεκτικά. Ούτε μια φορά δεν τον προκάλεσε, ούτε μια φορά δεν έθιξε «αδυναμίες του καλλιτέχνη», αυτό το βιολί, που συνήθως κάνει τον Μίκη θηρίο. Νομίζω πως εκείνη η συνάντηση στάθηκε η απαρχή μιας βαθιάς φιλίας. Κι' αργότερα, σε στιγμές δοκιμασίας, αμφιταλαντεύσεων και οργής, ο Μίκης πάντα θα 'νιωθε το αποκούμπι «θα τα πούμε με τον Χαρίλαο».

Το τηλέφωνο κτυπούσε, κανείς δεν το σήκωνε. — Κάθε βδομάδα αλλάζω αριθμό, δεν έχω παρά να τον δώσω σ' έναν άνθρωπο και την άλλη μέρα τον ξέρει όλη η Ελλάδα. Είναι φοβερό να μην μπορεί να κρυφτεί κανείς.

«Να μην μπορεί να κρυφτεί κανείς». Το κωμικοτραγικό ανέκδοτο με τον Μίκη τον καιρό της χούντας. Ήταν αδύνατο να κυκλοφορήσει έστω και μεταμφιεσμένος στο δρόμο. Το μπόι του δεν το έχουν πολλοί

στην Ελλάδα. Και τη μοναδική φορά που δοκίμασε να κρυφτεί, όταν τον είχαν επισημάνει οι αστυνομικοί σ' ένα φιλικό σπίτι, πιάστηκε αμέσως. Πώς να το κρύψει τέτοιο κορμί; Τον θυμάμαι μετά, που 'χε φύγει από την Ελλάδα, με τα μαλλιά τα φουντωτά, τα κατάμαυρα ρούχα, με τα χέρια απλωμένα και τα πόδια να χορεύουν στο ρυθμό, να διευθύνει την ορχήστρα μπροστά σε κοινό που καμιά σχέση δεν είχε με την ελληνική μουσική, μπροστά στο κοινό του Καζίνο της Βηρυτού. Είχαμε πάει μια συντροφιά

τα χέρια του και παραληρούσε όρθιο... Στο δεύτερο μέρος δεν τους μάζευσες πια, λουδούδια στη σκηνή, «μπράβο» κι' ένα «γεια σου Μίκη» μέσα στη μαγνητοταινία, όπου είχαμε ηχογραφήσει και φέραμε για πρώτη φορά στην Κύπρο τα «Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας...».

Εμείς όλοι παραπονιόμαστε για το χρόνο μας. Ο Μίκης γράφει δεκάδες τραγούδια, ορατόρια, συμφωνικά έργα, γυρνάει όλο τον κόσμο με την ορχήστρα του, γράφει τόμους βι-

Σουηδία, η Γερμανία, η Γαλλία το Μασοντχάουζεν, μπορεί να ξεχάσει όποιος άκουσε έστω και μια φορά τη μουσική του σε καιρό μάχης ή σε καιρό ειρήνης.

Τώρα ο Μίκης έχει μπει σε άλλους χώρους της μουσικής.

— Το πολιτικό τραγούδι, το τραγούδι γενικά περνάει μια κρίση. Χωρίς να σημαίνει πως πρέπει να το αφήσουμε, νομίζω πως πρέπει να βρούμε κι' άλλους τρόπους να φτάσουμε στο λαό.

Εγγραψε εκκλησιαστική μουσική και η πρώτη εκτέλεσή έγινε

Ενα κείμενο της Ελληνς Παιονίδου για το Μ. Θεοδωράκη

σικούς, τραγουδιστές, ακόμα και το κοινό πίσω του, είτε είσαι απλά και μόνο στην ίδια συντροφιά και τον ακούς να μιλά. Ελάχιστα άνθρωποι έχουν αυτή τη μαγική ιδιότητα, που εξαιρείται λές μέσα από τους πόρους τους και γίνεται ένα είδος μαγνητικού φωτισμένου. Είναι οι εκλεκτοί που εκτελούν δημιουργική πράξη, όχι μονάχα την ευλογημένη στιγμή της δημιουργίας, αλλά την κάθε στιγμή της ζωής τους.

Απ' όλες, ωστόσο, τις συναντήσεις μας μια παραμένει στη μνήμη μου χαραγμένη. Ήταν μετά τις βουλευτικές εκλογές, τις πρώτες που γίνονταν στην Ελλάδα μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974. Ο Μίκης, που τα τραγούδια του είχαν φορτίσει με ενθουσιασμό όλες τις προεκλογικές συγκεντρώσεις, όλων των κομμάτων (ακόμα κι' εκείνων της συντηρητικής δεξιάς), ήταν φοβερά πικραμένος που δεν είχε εκλεγεί βουλευτής. Δεν δεχόταν να δει κανένα και στους ατέλειωτους μοναχικούς περιπάτους του στην παραλία είχε αποφασίσει να ονομάσει το καϊκάκι του «Ο ηλίθιος».

Φτάσαμε στο Βραχάτι κι' ύστερα από λίγο ήρθε ο Χαρίλαος Φλωράκης. Ήταν η πρώτη συνάντησή τους μετά τις εκλογές, μια συνάντηση «κατευνασμού» του Μίκη. Ο Μίκης μας περίμενε στην καγκελόπορτα του σπιτιού, με το σκυλί και τον τρελό πετεινό, που χοροπηδούσε. Φαινόταν τσαντισμένος. Θέλει για να λιώσει τον πάγο, θέλει για να πειράξει, προτού μας ανεβάσει στο σπίτι, μας πέρασε στο κελάρι, ένα δωμάτιο στην άκρη του κήπου. Εκεί μας έδειξε τα τρία βαρέλια του με το κρασί. Στο πρώτο, με μεγάλα γράμματα: Λένιν. Στο δεύτερο: Μαρξ. Στο τρίτο: Ρόζα Λουξέμπουργκ. Κι' ένα τέταρτο, μικρούτσικο βαρελάκι: Στάλιν. Όλοι γελάσαμε και πιο πολύ απ' όλους ο Φλωράκης. Ο Μίκης τον κοιτούσε και λες και περίμενε την αντίδρασή του για να ρυθμίσει τη στάση του, έγινε αμέσως πιο φιλικός.

— Θα πούμε απ' αυτά όποιας αρέσει, πάντως σας λέω ότι και το τελευταίο δεν είναι καθόλου άσχημο.

σορροπεί το γαλάζιο της θάλασσας, που εισορμά από τα ολάνοικτα παράθυρα. Από το διπλανό δωμάτιο το «Αξιόν εστί».

— Είναι η Μαργαρίτα, λέει ο Μίκης. Εκείνη αγαπά τη μουσική μου. Ο Γιώργος μου δήλωσε πως προτιμά την ποπ.

Μπήκε σε λίγο ο Γιώργος. Τότε ήταν ένα αγόρι όλο πόδια και χέρια. Μας χαιρέτισε βιαστικά κι' έτρεξε στον κήπο. Ο πετεινός είχε επιτεθεί σε κάποιον περαστικό.

— Εχουμε προβλήματα με τον Γιώργο. Δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε σχολείο. Από τότε στη Ζάτουνα, με τα βασανιστήρια, έχει ψυχολογικά προβλήματα, μου λέει η Μυρτώ.

Ο Μίκης είχε αρχίσει να μιλάει. Κάθε φορά που τον ακούω να μιλά ενισχύεται μέσα μου η πεποίθηση πως μ' ότι και να καταπιανόταν θα διέπρεπε. Θα μπορούσε, αν δεν ήταν μουσικός, να γίνει ένας επιτυχημένος καθηγητής, δικηγόρος, συγγραφέας, δημοσιογράφος, ηθοποιός. Έχει αυτό το διπλό χάρισμα: Το ένστικτο μαζί με τη γνώση. Οι κουβέντες του στοργυλεμένες, πειστικές, κάθε λέξη στη θέση της, πρωτότυπη και καιρία, αναπάντεχη, αλλά και αναντικατάστατη. Κι' έπειτα, είναι αυτό το πάθος, που συνοδεύει ή, μάλλον, που κατευθύνει τη σκέψη του. Ο

Αφιξη Αρχαιολογικής αποστολής

Το υπουργείο Συγκοινωνιών και Εργών (Τμήμα Αρχαιοτήτων) αγγέλλει την άφιξη Γαλλικής Αρχαιολογικής Αποστολής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών με διευθυντή τον κ. Αμπερέρ, η οποία θα αρχίσει υποβρύχιες ανασκαφές στο χώρο του αρχαίου λιμανιού της Αμαθούνας. Η ανασκαφή αυτή χρηματοδοτείται από το Σύνδεσμο Αναστήλωσης Αρχαίου Λιμένα Αμαθούνας της Λεμεσού.

Ρεσιτάλ βιολιού Ματθαιού Καριόλου

Στο Δημοτικό Μέγαρο Λάρνακας, θα δοθεί σήμερα Πέμπτη στις 8 το βράδυ με φροντίδα της Μορφωτικής Υπηρεσίας του υπουργείου Παιδείας, ρεσιτάλ βιολιού του Ματθαιού Καριόλου με συνοδεία πιάνου από τη Δανάη Καραά.

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Δυνάμει του άρθρου 25 του περί Ακινήτου Περιουσίας (Διακατοχής, Εγγραφής και Εκτιμήσεως) Νόμου, γνωστοποιείται ότι ο Γεώργιος Χριστοφόρου Δράκος συνεφώνησε να πωλήσει δυνάμει της δηλώσεως πωλήσεως υπ' αριθμόν Π 5658/84 του Κτηματολογίου Λεμεσού προς τον Ορθόδοξον Χαραλάμπους Ελευθερίου το συμφέρον του επί του κάττωι ακινήτου: Οικόπεδον εκτάσεως 2 προσαθίων και 384 τ.π. εις τον Συνοικισμό Αγίου Ιωάννου πόλεως Λεμεσού υπ' αριθμόν τίτλου 38521 Φύλλου/Σχέδιον LIV/576 Ι τεμάχιον 214/6 το 1/4 μερίδιον αντί του ποσού των £6.000.

Κυπρίων ν' ακούσουμε τη συναυλία του. (Η χούντα είχε «παρακαλέσει» την κυβέρνησή μας να μην επιτρέψει τις συναυλίες του στην Κύπρο, «για να μην προκληθούν ταραχές».) Μέσα, λοιπόν, σ' εκείνο το χώρο του βελούδου και του κρύσταλλου, μπροστά σε κυρίες της ψηλής κοινωνίας του Λιβάνου, βουτηγμένες στο διαμαντικό και στο μετάξι και σε κυρίες που μιλούσαν μόνο γαλλικά και κάπνιζαν στο φουαγιέ αυθεντικά κουβανέζικα πούρα, η μικρή παρέα των Κυπρίων κάθισε γεμάτη αγωνία και περίμενε. Με τις πρώτες νότες η ατμόσφαιρα άρχισε να χαλαρώνει, η Μαρία Φαραντούρη, σαν αρχαία ιέρεια με το μακρύ μεξικάνικο της φόρεμα, κοιτούσε τον Μίκη κατάματα, άρπαζε κι' έδινε το σπινθήρα της δημιουργίας. Κι' όταν πια φτάσαμε στο τελευταίο τραγούδι του πρώτου μέρους κι' άρπαξε ο Μίκης το μικρόφωνο, με τη βραχνή φωνή του «τη ρωμισούνη μην την κλαίς», τότε έγινε όλο εκείνο το πλήθος ένας άνθρωπος, ένας φανατισμένος οπαδός της ελληνικής μουσικής, της Ελλάδας, της Δημοκρατίας και κτυπούσε ρυθμικά

βλίων, είναι ενήμερος για τα πάντα κι' είναι πάντα παρών στα πολιτικά πράγματα, στη Βουλή, στο κόμμα. Είχε βραδυάσει για τα καλά. Ξεθυμασμένος, γαληνεμένος ο Μίκης «ποτέ μου, όσο και να πληγωθώ σαν άνθρωπος, δεν θα μπορέσω να κάνω κακό στο κίνημα και στο λαό μου», ήταν μια από τις τελευταίες φράσεις του εκείνο το απόγευμα, πρότεινε να πάμε για ψάρι στο ταβερνάκι δίπλα. Το κύμα μας έγλειφε τα πόδια κι' εκείνος μιλούσε πάλι, σ' άλλο ρυθμό τώρα, τι πρέπει να κάνουμε για το λαό, για την τέχνη, πώς να βγάλουμε την πατρίδα από τα ποικίλα αδιέξοδα, όπου την έριξε η χούντα και η αμαρτωλή δεξιά. Τι πρέπει να κάνουμε για την Κύπρο...

Την Κύπρο την ένιωθε και τη νιώθει τριπλά: Σαν αγωνιστής, σαν καλλιτέχνης και σαν Κρητικός. Εκείνες τις πρώτες συναυλίες που έδωσε στην Κύπρο για τους πρόσφυγες το '74, εκείνο το πρώτο σάλπισμα αντίστασης, όπου κανείς δεν μπορεί να πει πόσες χιλιάδες λαού είχαν μπει στο Στάδιο, είκοσι, τριάντα, μια κι' είχαν ανοίξει οι πόρτες κι' ώρμησαν οι μάζες ακάθεκτες, εκείνες τις συναυλίες, εκείνα τα δάκρυα θα τα θυμάται με απέραντη ευγνωμοσύνη ο λαός μας. Και μήπως θα τη ξεχάσει ο λαός της Αθήνας εκείνη τη συναυλία στο Παναθηναϊκό λίγο μετά τη δολοφονία του Παναγούλη, (εμείς δολοφονία τη λέμε, όσα αποδεικτικά στοιχεία κι' αν παρουσιάσει ο λαός μας για τον πήραμε για φαγητό, η ιδιοκτήτρια, η Κούλα, είπε μόλις τον είδε.

— Για τον Μίκη μας θα βρεθούν όλα. Μόνο ελιές μην φέρετε στο τραπέζι. Ξέρω πως δεν τις θέλει. Τα σωστά και τα σοφά που λέει είναι τόσα που θα πρέπει να τον κυνηγά κανείς μ' ένα μαγνητόφωνο μια ζωή. Κρίμα που δεν το κάναμε μέχρι τώρα. Στο εστιάτοριο που τον πήραμε για φαγητό, η ιδιοκτήτρια, η Κούλα, είπε μόλις τον είδε. — Για τον Μίκη μας θα βρεθούν όλα. Μόνο ελιές μην φέρετε στο τραπέζι. Ξέρω πως δεν τις θέλει. Στάθηκε αδύνατο να δεχτεί η Κούλα χρήματα, σ' αντάλλαγμα ζήτησε να φωτογραφιστούν τα παιδιά της μαζί του και καθώς φεύγαμε του 'δωσε κι' ένα βάζο με γλυκό καρυδάκι «για το δρόμο».

σε εκκλησία, έγραψε μουσική για νεκρώσιμη ακολουθία, όταν στην κηδεία κάποιου φίλου του επαναστάτη για το φρικτό τρόπο που αποχαιρετήτο ο νεκρός. Κι' ενώ πληροφόρούμαστε τη μια μέρα πως είναι σοβαρά άρρωστος, την άλλη μαθαίνουμε πως φεύγει για συναυλία στην Ισπανία και την τρίτη τον βλέπουμε να δίνει στη Βουλή, σαν βουλευτής του ΚΚΕ, τη μάχη του για τον «τραβεστί», όπως τον είπε χαρακτηριστικά, νόμο για κοινωνικοποίηση. Κι' ανάμεσα στις άλλες δουλιές του, βρήκε το χρόνο να έρθει σ' ένα ταξίδι αστραπή στην Κύπρο, για να πάρει μέρος στο Διεθνές Δικαστήριο για τα εγκλήματα των σιωνιστών ενάντια στους Παλαιστινίους. Ήρθε να μας δει για μια δυο ώρες και το σπίτι γέμισε με την παρουσία του και πάλι. Του θυμήσαμε τις πίκρες του, τότε που έλεγε «θα φύγω από την Ελλάδα και θα ρίξω μαύρη πέτρα πίσω μου. Θα κατοικήσω στο Παρίσι ή στο Βερολίνο, δεν ξέρω πού, πάντως όχι στην Αθήνα». Γέλασε.

— Πολλά λέω, έτσι, δεν δαγκώνω τη γλώσσα μου. Κι' εσείς όλα τα θυμάστε. Γιατί δεν θυμάσαστε και τα σωστά που λέω; Τα σωστά και τα σοφά που λέει είναι τόσα που θα πρέπει να τον κυνηγά κανείς μ' ένα μαγνητόφωνο μια ζωή. Κρίμα που δεν το κάναμε μέχρι τώρα. Στο εστιάτοριο που τον πήραμε για φαγητό, η ιδιοκτήτρια, η Κούλα, είπε μόλις τον είδε.

— Για τον Μίκη μας θα βρεθούν όλα. Μόνο ελιές μην φέρετε στο τραπέζι. Ξέρω πως δεν τις θέλει. Στάθηκε αδύνατο να δεχτεί η Κούλα χρήματα, σ' αντάλλαγμα ζήτησε να φωτογραφιστούν τα παιδιά της μαζί του και καθώς φεύγαμε του 'δωσε κι' ένα βάζο με γλυκό καρυδάκι «για το δρόμο».

(Από το βιβλίο «Πρόσωπο με πρόσωπο», που κυκλοφορεί: πρόσφατα)